
ПОНЯТТЯ Й ІНТЕГРУЮЧА ФУНКЦІЯ ПРОВІДНОЇ ОРГАНІЗУЮЧОЇ ІДЕЇ КУЛЬТУРИ

УДК 165.75:37 (44)

Соболь П.П. (Sobol P.P.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала С.О. Макарова

Розробляється методологічна засада єдності культурно-історичного процесу і його типів, що дозволяє забезпечити побудову чіткої методики викладу курсу історії культурного розвитку в цілому.

Ключові слова: культурно-історичний процес, культурно-історичні типи, організуюча ідея.

Methodological principle of unity of cultural and historical process and his types is developed, that allows to provide the construction of clear method of exposition of course of history of cultural development on the whole.

Keywords: cultural and historical process, cultural and historical types, organizing idea.

Проблема періодизації історії суспільства, людини (антропогенезу) і особливо культури надзвичайно складна в теоретичному плані. Вона кінцеве не вирішена й сьогодні. Спробуємо виявити в побудові загальної логіки поступу культури її організуючий і рушійний центр. Це можливо, перш за все, через прийняте в науці поняття «культурно-історичного типу».

Культура може існувати лише як послідовний історичний розвиток культури. При історичному розгляді головною категорією культури виступає поняття **культурно-історичний процес**, а його особливі етапні вияви, що зберігаються і після смерті відповідної культурної епохи, позначені поняттям **культурно-історичний тип**. Отже, поняття «культурної епохи» – це

позначення певного часу існування певної якості культури. Епохи народжуються і вмирають, приходять і відходять. Жодна епоха не може повторитися знову, «ожити». «Культурно-історичний тип» (взагалі **тип** – це те, що поєднується спільністю ознак в одну групу) позначає дещо інше: здібність певної культурної якості зародитися у вигляді провідної організуючої ідеї, а потім не лише сформувати нову епоху, але й зберігатися у всіх наступних епохах у вигляді особливої тенденції чи аспекту, збільшуючи чи зменшуючи свій масштаб і актуальність.

Звичайно, що кожний історичний тип культури, особливо світової, формується як системне утворення досить тривалий час: чим він більш ранній, тим довше. Кожний тип, при цьому, неодмінно спирається на певну внутрішню притаманну (свідомо чи підсвідомо) узагальнюючу **організуючу ідею**, яка все розмаїття життєдіяльності людини та її результатів, її символічно виражену сенсову упорядкованість стягує в єдиний фокус світогляду. Розвиток світової, регіональної чи будь-якої етнічної культури, їхні взаємний збіг, відставання чи випередження в розвитку, ритми пульсування культурно-історичних типів можуть бути досягнутими лише на стрижні цієї **провідної організуючої ідеї** культури, але при врахуванні своєрідності архетипу.

Розмаїття всього життєвого укладу етнічної чи суперетнічної спільності не буває без якоїсь упорядкованості, але і не буває абсолютно усталених порядків. Головну вісь зміни порядків у часі й забезпечує «провідна» ідея культури (вона ж і «організуюча» в просторову єдність всі життєві вияви етносу). Як ідея вона дає можливість віднайти наскрізні сенси у всій множині мотивів, явищ, подій тощо. Така масштабна інтеграція – справа значної-кількості часу, але ж і функціональна цінність її буде не тимчасовою...

Форми провідної ідеї залежать від типу попередньої культури, а не лише від життєвого виклику в теперішньому стані. Крім того, досить рано сам суб'єкт культури в його спільнотній формі, стає неоднорідним. Є раціональне зерно в поділі цього суб'єкта А. Тойнбі на дві сили – «творчу меншість» з її життєвим пориванням, яка дає безпосередню відповідь-реакцію на історичні виклики і тягне за собою «інертну більшість», та «внутрішній пролетаріат». Провідна ідея є відгуком (вповні не усвідомлюваним) всього етносу, хоч

формулює її свідомо певна частина його, або й одна людина. Все це свідчить про автономію внутрішньої логіки розвитку культури, зміну її парадигм.

Всяка культурна епоха формується на засаді провідної ідеї і розвивається через її експансію, а тому, кінцево, і розпад. Життєвий сенс, відокремлюючись в особливі ідеальні утворення-форми, концентрується, зосереджується, інтегрується в головну організуючу ідею. Тобто, різні явища втягуються під вплив цієї ідеї, насичуються нею... Спочатку – явища найбільш ідеє-насичені, а потім уже і побутово-заземлені, утилітарні. Через різні символічні, знаково-емблематичні, світо-орієнтуючі системи, мову ця ідея особливим чином формує життя, стилізує його, задає правила «гри». «Ідея» – ядерне утворення, але до її кристалізації причетні всі периферійні елементи. Поступово сама етнічна енергія організуючої ідеї розпилюється, досягає кульмінаційної точки зосередження, втілюючись у всю множину життєвих явищ, пронизуючи їх світлом ідеальних засобів: норм, цінностей, понять, образів, світоглядних почуттів, ідеалу. Емпірично-життєвий зміст поступово просочується наскрізно інтегративною цією ідеєю, підноситься до кульмінаційної напруженої вібрації і проступає крізь ідею, розпилюючи й дискредитує її.

Саме під тягарем життєвої перенасиченості, а також «архетипового» спротиву, культурна цілісність розпадається. Натомість актуалізується нова (або якийсь аспект старої) ідея. Після певного бродіння цінностей, світоглядної кризи під дією нового виклику знову починається нова концентрація життєвих явищ смисловою ідеєю, що й здійснює наступну епохальну інтеграцію.

Провідна організуюча ідея – найрельсфніше відтворює послідовність розгляду культурно-історичних типів у певній ієрархії життєвого навантаження кожного з них. Форма і зміст провідної організуючої ідеї залежить від типу попередньої культури, у якій вона закладається як контрапункт стратегії відгуку на нові виклики епохальній культурі, здібний до інтеграції різноманітних явищ, до кристалізації всього життєвого матеріалу. Інерція епохи досить стійка, але варто десь «просочитися» чомусь справді життєдайному, захоплюючому, як воно буде стягуватися до цього епіцентру. Як зазначав Соколов Е.В. – «найрізноманітніші елементи культури можуть виявитися висхідними точками культурного розвитку» [9.83].

На рівні Західного регіонального культурно-історичного процесу послідовно розгорталися іманентні епохальні ідеї, що також трансформували й релігійні погляди. Наявна також і внутрішня логіка ідеологічних змін.

1. Ідея **РОДУ**. Спочатку – родича-першопредка, потім – родючості природних стихій, на яких тримались різні початкові вірування.

2. Ідея **КОСМОСУ** – організованого чуттєво-предметного живого світу. Політеїзм віри на цьому етапі спирався на чітко оформлені пантеони.

3. Ідея **ЄДИНОГО БОГА** з різнорівневою ієрархією, принципом служіння та монотеїстичною вірою.

4. Ідея **ГАРМОНІЇ СВІТУ І ЛЮДИНИ**. Ренесансний пантеїзм віри.

5. Ідея **СВІТОВОЇ МЕХАНІКИ**. Становлення деїзму.

6. Ідея **УНІВЕРСАЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ**. Деїзм.

7. Ідея **ДУХОВНОГО ОРГАНІЗМУ**. Принцип людино-бога. Естетична іронія трансформується в позитивістський нігілізм і анархізм.

8. Ідея **УПРАВЛІННЯ**. Ствердження владного соціального механізму і атеїстичної віри. Від доби позитивізму радикальні переоцінки цінностей замовляє цивілізація, але здійснює все ж таки культура.

9. Ідея **ТОТАЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ**. Націленість на гедоністичний комфорт, сервіс, інформаційне забезпечення. Споживається абсолютно все.

Перша системна форма «подиху співпричетності» до всього світу як світу людини, тобто перший універсальний для всього людства історичний тип культури, – «**тотемна**» культура. Назва ця достатньо умовна, але зміст її цілком визначений. Іманентною ідеєю культури цього типу є ідея Роду, який має загального Родича-Предка (не колишнього, не мертвого, а того, що скрізь і завжди є, завжди більш живий, ніж усі живі). Організація (правила) «**тотемного**» типу культури здійснюється за допомогою певних вимог: **заборон (табу)** і загальних **зобов'язань (імперативів)**. Всі головні патерни й концепти зв'язані поміж собою через зв'язок з культом предка кожного з них. Саме навколо родича-тотема і склалась перша «система» світобачення, особлива світобудова і картина світу, неповторна ієрархія цінностей і речей.

Та цілісність тотема сама себе переростає в життєвій надмірності розповсюдження його духу. Дух Предка перебуває не лише у окремому представникові певного виду тварин, але й у всіх інших представниках: він розпорошено присутній у всьому докільлі. Первісний пантеїзм, таким чином, стає підвалинами релігійного світосприйняття. Початковими імпульсами формування самобутніх культур була енергія ще доетнічних спільнот – «пасіонарність». З появою виразних етносів всяка мутація геоландшафтних умов форсувалася «бродінням» міжетнічної взаємодії, етнопсихологічною несумісністю чи притягальністю (антипатія чи симпатія, емпатія, розходження стереотипів поведінки).

Натомість «тотемічній» прийде інша – «архаїчна» – картина світу, яка і сьогодні ще не втратила своїх образів, але значно трансформувалась через ряд етапів у сучасну універсальну картину світу. Сусло при бродінні стає вином. В межах первісної культури бродіння тотемного типу культури логічно здійснює перехід до архаїчного через розпад цілісності «ідеї тотему» в зв'язку з одухотворенням «духом предка» не тільки тварини-тотема, а всього, що з ним близько пов'язане: рослин, тварин, стихій природи. Розпорошення духу родича-тотема народжує **духів родючих стихій природи**. Саме на цих засадах формується архаїчна картина світу, особливе землеробсько-скотарське відношення до світу.

Природні **стихії** також одухотворяються, населяються демонічними силами-духами, антропоморфна персоніфікація частини яких торує шлях до богів, до власне політеїстичної теології. Отже з культу (і культури) одного (монотеїзм) Предка народжується культ багатьох богів, пов'язаних з чотирма стихіями природи, відповідними культами, ритуалами, вертикальною «тришаровістю» структури світу, правилами поводження, які складають єдність ціннісно-сміслової системи. Та політеїстичний культ не зміг повністю витіснити демонологічного ряду духів з його системою зв'язку світів.

Архаїчний світогляд в перших системних формах склався в добу неоліту, визначаючи всі культурні досягнення людства протягом енеоліту, а також початкового періоду розвитку цивілізацій. Пізніше такими відгуками стали «універсальна державність» й «універсальна релігія», яка в добу цивілізації буде мати «всесвітню церкву». Архаїчний світогляд виробив різні засоби поєднання природно-стихійних сил і явищ в узагальнених образах. У всіх народів з розвиненим землеробством цілісний світ ув'язували в

просторі й часі образи **Світового Древа** і **Космічного Змія**. Тришаровий поділ світу по вертикалі здійснюється за їх моделлю. Набагато пізнішою, але й значно продуктивнішою моделлю світу став **образ річного землеробського кола**, за яким визначається вся сезонна послідовність господарювання, святкових обрядів та їхнього художньо-естетичного оформлення. На його основі й сьогодні діє **народний календар**.

Наступні культурно-історичні типи світової культури нам більш зрозумілі в цілому. Складні пантеони, далі монотеїстична система, з різними варіаціями аж до атеїзму. І у будь-якому культурно-історичному типі було своє світоглядне ядро, своє культуротворне духовне згущення, своє периферійне «тіло» культури та свій культурореалізуючий шлейф.

Стратегічні якісні зміни культури не були рівномірно розподілені за епохами. Має значний сенс концепція **«осьового часу»**, розроблена на противагу теорії культурних циклів Карлом Ясперсом. «Вісь світової історії може бути помічена лише емпірично, як значимий для всіх людей факт. Цю вісь світової історії слід віднести... до того духовного процесу, який йшов між 800 і 200 роками до нової ери. Тоді відбувся найрізкіший поворот в історії. З'явилась людина такого типу, який зберігся й до сьогодні» [12.183]. Виникають світові релігії, які до сьогодні значно впливають на життя людей і людства. У всіх напрямках відбувався перехід до універсальності. щезають великі стародавні культури, які існували тисячоліттями. Осьовий час поглинає їх у собі, вбираючи елементи, що забезпечують нові начала, дозволяючи гинути самим цивілізаціям. Тим, що звершилось тоді, було створено й продумано у той час, людство живе аж до сьогодні. І це явища не лише Заходу, але й Індії й Китаю. І резюме: осьовий час, прийнятий за відправну точку, визначає питання й масштаби, які прикладаються до всього попереднього і наступного розвитку.

Значну роль відіграла в розумінні нерівномірності культурно-історичного процесу концепція **ноосфери**, яку розробляли Леруа, Тейяр де Шарден, Вернадський. Останній дав розгорнуте вчення про глобальний вплив

ноосфери (сфери розуму, здібного контролювати віддалені наслідки людської діяльності) на всі біологічні й геологічні процеси на нашій планеті

Класична культура була *довершеною формою архайки*, з розвиненими релігійними пантеонами, епосами, державно-правовими і громадянськими системами. Архаїчна релігійна культура проходить декілька стадій і завершується пантеонами язичництва й космологічним принципом світосприйняття. Головне, що забезпечила класична культура – це *культуру особистості*, а тому і стійкий зв'язок великих культурних регіонів Євразії й еллінізованої Африки.

«Осьовий час всесвітньої історії» забезпечив перехід до наступної системи культури – всесвітньої, вселенської. Великі універсальні імперії античності та її сусідів, як тільки вичерпують сакральні можливості, гинуть. Єдиний духовний Універсум неоплатоніків переродить Космос у особливу реальність і створить новий тип релігії – античний пантеїзм. А ієрархія політеїзму з центром пантеону високо підніме точку єднання багатьох до висот Абсолютного Суб'єкта в Єдиному Універсумі. Християнський триєдиний Бог просто вимагав вертикальної осі в ієрархії світобудови, Вищої точки буття світу.

Всесвітня культура це вже інша домінанта суспільного життя. Якщо раніше домінувала традиція (і традиційні суспільства), то з цього часу починає домінувати *особистість* (навіть в традиційній формі, в канонах регламенту, доктринах, школах, вченнях, але також і в свободі волевиявлення) та динамічні суспільства. Для цього типу культури властиві світові релігії з експансією, яку обмежує тільки наявність інших світових релігій. Тепер відрив від «родових» зв'язків стійко підтримується, а не переслідується. Звичайно, «християнами не народжуються», але тут же при народженні ними стають. Як і мусульманами чи юдеями. Брати й сестри – не за кровною спорідненістю, а за прийнятим богом натхненим текстом. Влада ідеї повніше влади традиції, хоча ритуали є й тут.

«Вселюдськість» надто потіснила етнічний, генетичний субстрат. Відкриття «загальнолюдського», хоча й у межах одновірців, торувало шлях до інтернаціонального, до нової духовності. При посиленому господарському, торговому, культурному обміні, при тенденції до однорідності культурного простору, релігійна доктринальність слугувала стримуючим засобом для етнічних утворень, імунним захистом. Індустріальна цивілізація

нашого «залізного віку» була б неможливою без цієї форми світової культури, що стверджувала Єдиного Бога, єдиного Правителя, одну-єдину Даму серця.

Особлива межа проходить між **Новим Часом** і попередніми епохами культури. Ця межа властива не тільки «світовій» культурі в європейській традиції, але і в її національних варіаціях. Відомо, що італійське мистецтво було найбільш розвинене в Європі до ХУІ ст., тобто до Нового Часу. Спираючись на класичну стародавність, воно зберігалось в середньовіччі та піднялось в епоху Відродження до найвищої точки, а далі падає з висоти не тому, що його, за висловом Стендаля «полишило високе дихання середньовіччя», а тому, що вже не було в ньому тієї *«широкої світової концепції*, яка штовхала на шлях творчої праці попередніх митців». Грунт, що забезпечував високі врожаї протягом декількох епох, виявився тепер безплідним, виснаженим.

«Кожна епоха – це певне відродження», – вважав Б. Кузнецов [4.29]. Вона повертається до минулого і відштовхується від нього. Вона надає новий зміст ідеям минулого – «відроджує» їх. Але «здобутки, полишені нам предками, виходять далеко за межі того, що ми використовуємо в якості спадку: вони багато ширші й лише поступово і повільно засвоюються нашою науковою думкою і мистецтвом, перетворюючись у власне спадок» [7.90].

Універсальна культура. Цінності не придумують, це не витвір поетів, політиків чи філософів. Вони народжуються у спілкуванні, у ньому й перероджуються і зберігаються від всіх минулих епох. Сучасна культура включає в себе всі попередні типи культур з їх цінностями. Мабуть десь уже закладається нова **провідна організуюча ідея**. Але як розпізнати її в невизначених, розмитих горизонтах культури ХХІ ст.? Існує багато різноманітних міркувань стосовно тенденцій сучасної культури: дивись, наприклад, [2; 8; 12]. Чи не є присутність попередніх культурно-історичних типів у сучасній епохальній культурі певною еkleктикою? Чи дійсно ми синтезуємо живе «вселюдське», чи приймаємо щось надумане нами ж, умовне, «облізле», схематичне, без пахощів, смаку, живої крові. У сучасній особистості, як зауважив колись М. Вебер, «Чим більше індивідуального, тим менш реальне її буття» [3, 163]. А у соціальній взаємодії багато зовнішньої толерантності.

Не випадково сьогодні часто посиляються на постмодернізм. Світ уявляється постмодернізму складним, хаотичним, багатоманітним, тому

кращий спосіб його засвоєння – ігровий, естетський. Звідси така характерна риса постмодерністської культури, як іронія, насміхання. На думку постмодерністів, у сучасну епоху все відносно: немає істини, немає реальності (її з успіхом замінює віртуальна реальність), «немає нічого живого та святого», що колись піддавалось модерністській критиці та засудженню. Залишається лише глузувати та насміхатися над цим дивним світом.

Є питання й більш стратегічні. Чи справді існували «ступикові цивілізації»? Чи вони підпорядковувалися більш сильній **провідній організуючій ідеї** інших цивілізацій? Як то було, наприклад, з Єгиптом. Розглянута нами загальна «ритміка світової культури» задає базову стратегію для взаємодіючих різних етнічних культур, одні з яких мають власне світло ідеї (світова класика), інші зміщують своє світло з відбитим від сусідів більш потужним світлом або і з світлом віддалених культур. Всі виміри попереднього типу культури присутні в трансформованому вигляді в наступних епохах. То ж саме тому «політична механіка» XX ст. значно складніша «пластичної демократії» еллінів чи синкретично-родової організації первісного суспільства.

Сучасна культура – це культура універсального типу. Їй притаманні інтеграція, асиміляція, глобалізація, уніфікація. Вона сприймає і перемелює всі стилі й етнічне розмаїття культур, вона створює умови панування математично-інженерного світу над всіма іншими світами. Але вона вправно оперує і всіма попередніми культурами, вміє їх досить глибоко розуміти і використовувати. Віра в ній наче зберігається, але стає експонатною сакральністю. Вона наближається до злиття з цивілізацією, але має в своєму універсалізмі й гуманістичні засоби, але лиш антропного ґатунку. Синхронічно в нашому сучасному світі уживаються всі типи попередніх суспільств: досить розповсюджене цивілізоване дикунство, яке набагато страшніше первісного стану, який був органічною культурою спільноти. Ніколи не відбувається повне розчинення, хоча і не буває повного збереження досягнень попереднього типу культури, вже не кажучи про нерівномірність розвитку різних етносів, які живуть поруч, а також різних елементів культури, її формоутворень. Немає закону, за яким всі народи, навіть при рівних умовах, проходили б абсолютно тотожний розвиток. Культурно-історичний процес надзвичайно поліваріативний і циклічно-безперервний.

У загальній схемі цього процесу стали теоретично помітними головні зміни соціокультурної організації людських спільнот. Родова традиція витісняється соціально-інституційними формами регуляції людських стосунків. Пік класичної культури і, відповідно, аграрно-традиційної цивілізації припадає саме на період рівноваги «родової» і «інституційної» культури соціуму. Це динамічна і трагічна рівновага, яка дала класичні взірці всіх форм наступних світоглядів, мистецтва, політики, права тощо. Взірці, які ще зберігали загальність інтуїтивно-цілісної форми, предметно-оформлену споглядальність.

В узагальненій концепції регіональної чи «всесвітньої історії» завжди недовдавало аналізу еволюції взаємного проникнення «історій» різних країн, синтезу. На наш погляд базовою підставою такого аналізу й повинне служити поняття провідної організуючої ідеї. Для всіх і кожної культурної епохи на підставі провідної організуючої ідеї визначаються певні інваріантні параметричні ознаки – межовим чином узагальнені характеристики (світоглядні критерії історичної типології): загальна картина культури (зовнішній її вираз і внутрішня форма вираження); ідеальна форма і її «втіленість»; стиль і парадигма культури; образи простору і часу; персоніфіковані суб'єкти (носії) культури та спосіб самореалізації індивідуальності, певний тип спілкування і соціальної залежності людей.

Понятійний статус провідної організуючої ідеї розкривається через порівняння з різними елементами ментальної структури культури. Перш за все, вона – не просто ідея, а «ідея ідей». Будь-яка ідея пов'язує мислення з життям, і далеко не тотожна поняттю. Ф. Шлегель: «Будь-яке поняття про Бога є пусте базікання. Але ідея божества є ідея всіх ідей» [5.60]. Предметна сутність втілюється в конкретне слово, але не безпосередньо, а через **ідею** [6.57-59] – арену повного формулювання сенсу в слові. Ідея – засіб прориву до предметної сутності, точка втілення предметної сутності в конкретне слово. Слово, ім'я речі, взате як ідея, суть вираз і розуміння речі. «Ідея і є сама річ, але дана у своїй максимальній при-**сутності** в інобутті» (6.161). Ось звідки походить могутня просочуюча сила провідної організуючої ідеї. Вона не лише функціонально-регулятивна, але й духовно-практична (сенсожиттєва). Тому-то ідейно можна відрегулювати життя...

Платона надзвичайно цікавила ейдетизація ідеї! Максимально, до межі, узагальнюючи речі – до ідеалу – він саме в цьому вбачав сенсовий розвиток речей. У порах одних систем, контекстів культури проростають «іншо-буттєві» сенсообрази (ейдоси). Субстратом цих інших є нові ідеї етнічної організації, невдоволені попередньою організацією маргінали, ізгої. Через них загострюється різниця сенсових потенціалів, розщеплюється особистість, перерозподіляються праця і статуси. Ейдетика культури забезпечує найреальніший спосіб буття людино-сумірних сенсів, поза яким не існує міфопоетики, символіки, соборності, типології, аналогії, цілісної картини світу, самих людських почуттів чи понять. В ейдосах – можливість феноменологічного сприйняття. Нормований ейдос – зразок, взірець.

Рут Бенедикт у книзі «Патерни культури» (1934), спростовувала примітивні уявлення про лінійну спрямованість історичного процесу і підкреслювала необмеженість «конфігурацій культури». **Патерном** вона позначала певні упорядковані системи знакових символів, «універсальних елементів». Будь-яку культуру можна зрозуміти виключно на підставах її аналізу у власному контексті: загального мірила взагалі не існує – це позиція **культурного релятивізму**, який допомагає розумінню дуже тонких відмінностей навіть близьких культур. Зокрема, розумінню відмінностей раціонально-логічних понять від концептів культури.

Завдяки **концептам** культура утримує досвід переживання людиною своєї історії: це її знаково-символічні можливості. Поняття символізує переконання, цінність, виразні засоби для певної спільноти; служить для упорядкування досвіду й регулювання поведінки її членів. Цінності завдяки концептам існують не як «німа загальність всього», а як промовисто-значима соціокультурна реальність. Як товща значущості, зняття результатів попереднього досвіду в сенсових осяганнях. Цінності – носії сутнього зобов'язуючого сенсу: поняття культури ціннісно проникнуті, стійкі, а тому – концепти.

У руслі постмодернізму розвивається найзначніший напрям сучасного мистецтва – *концептуалізм*, на думку представників якого, важливий не сам відтворений предмет, що є суб'єктивним, а його задум, те, що він означає, які рефлексії породжує. Розуміти треба не образ, не естетику, а сам «концепт».

Культурною цінністю може бути певна нова ідея, яка виступає для індивіда (суспільства) якимось орієнтиром у житті й конкретній поведінці (стилі життя). О. Чавчавадзе підкреслював, що в кожній культурі є свої цінності, проте всі вони підпорядковані, тобто знаходяться в певній ієрархії. Універсальним ціннісно-концептуальним патерном і виступає провідна організуюча ідея.

Онтологічний статус провідної організуючої ідеї найближче може бути з'ясований через принцип «типізації» («ідеальний тип») Макса Вебера, яким цей «розуміючий соціолог» утримував мета-теоретичний рівень аналізу. Методологічна концепція «ідеальних типів» була у нього основним засобом досягнення наукової об'єктивності. Небезпечною помилкою, що дезорієнтує дослідження, Вебер вважав «змішання теорії й історії», при якому сенс теорії, створеної вченим, некритично ототожнюється із самою реальністю і видається за відображення її глибинної сутності [3].

Таке поняття як «провідна організуюча ідея» не витягнуте з емпіричної дійсності як узагальнення найбільш частих явищ, що спостерігаються, а являє собою ідеальний тип – інтуїцію «утопії», яка не має буквальних аналогів у дійсності. Воно утворилося завдяки поглядові на емпіричну дійсність з певної світоглядної позиції під тиском безлічі «викликів».

Враховуючи розмаїття рас, етносів, геокультурних регіонів, різних традицій – дуже важко подати загальну для всіх них історичну типологію. Тому будемо зважувати, що ми маємо справу саме з «ідеальними типами» й лише з «авангардом» поступу світової культури, з деяким умовним вістрям його, яке вимагає розгляду його взаємодії з «відсталістю» (ар'єргардом) її. Всяка культура, що пробиває шлях людству вперше до якихось нових рівнів сенсу не схожа на ті, що відстали. І жодна із відсталих культур не проходить так само ті ж самі етапи розвитку. Ліпаки, які бачать аборигени Австралії, не можуть не вносити мутацій до їх

світогляду. Парламент тільки в Англії – елемент рівного значення і для культури і для цивілізації, для інших «парламентських» держав – то або тільки елемент цивілізації, або взагалі – псевдоморфоза.

Акцент на єдність походження і шляху розвитку всього людства робило багато дослідників у різний час. *Ідея як провідна й організуюча – це рух від абстрактного до конкретного, але особливого* конкретного, яке враховує як лінійну єдність культурно-історичного процесу, так і його патерналістські особливості. Абсолют, до якого в історичному процесі прагнуть культури, виявляє себе тільки в конкретній винятковості індивідуальних форм існування народів і часів.

Література:

1. Барг М.А. Эпохи и идеи: Становление историзма. – М.: Мысль, 1987, 348 с.
2. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры: два философских введения в XXI век. – М.: Политиздат, 1991, 413 с.
3. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Довіра, 2004, 264 с.
4. Кузнецов Б.Г. Идеи и образы Возрождения. (Наука XIV-XVI веков в свете современной науки). – М.: Наука, 1979. 280 с.
5. Литературные манифесты западноевропейских романтиков: Хрестоматия. – М.: Изд. МГУ, 1980, 638 с.
6. Лосев А.Ф. Философия имени. – М.: Изд. МГУ, 1990. 271 с.
7. Пашуто В. Научный историзм и содружество муз.//Коммунист, 1984, № 5, с. 82-92.
8. Самосознание европейской культуры XX века. – М.: Политиздат, 1991, 366 с.
9. Соколов Э.В. Культура и личность. – Л.: Наука, 1972, 228 с.
10. Тойнбі А. Дослідження історії. – К.: Довіра, 1995, 732 с.